

: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20090521_1.html

8. Новосельська Л.І. Шляхи запровадження медичного соціального страхування в Україні / Л.І. Новосельська // Науковий вісник. – 2009. – № 18.

Рецензія/Peer review : 13.11.2015 р. Надрукована/Printed : 15.12.2015 р.
Стаття рецензована редакційною колегією

УДК 330.46: 330.341.4:332.1

І.Б. ЧУДАЄВА

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси

МОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ДИСБАЛАНСІВ В РІВНІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В статті проаналізовано структуру складових інтегрованого показника рівня розвитку інноваційного потенціалу регіонів. Здійснено оцінювання структурних дисбалансів в рівні розвитку інноваційного потенціалу. Доведено, що регіони, які мають дуже високий та високий рівні інноваційного потенціалу в своїй структурі, мають значні структурні дисбаланси практично в усіх складових, а ті області, що демонструють нижчі показники, мають меншу розбалансованість в структурі даного показника.

Ключові слова: моделювання, структура, дисбаланс, інноваційний потенціал, регіональна соціально-економічна система, інтегрований показник, наукова складова, освітня складова, економічна складова, техніко-технологічна складова.

I.B. CHUDAJEVA

East European University of Economics and Management, (Cherkasy)

MODELLING OF STRUCTURAL IMBALANCES OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE CAPACITY OF UKRAINE'S REGIONS

Abstract - The main focus in addressing the problem of providing a high level of innovative potential of the regions should take into account existing regional capacities and resource capacities for its development. Therefore, the aim of the article is to elaborate an integrated indicator that shows innovative capacity and assessment of structural imbalances of the development levels of innovative capacity of Ukraine's regions. The problem of estimation of innovative capacity of the region is a complex almost unresolved issue, so the author was challenged to investigate the structural ratio of indicators of innovative capacity evaluation of existing scientific, educational, economic, and technical and technological capacity of a region as well as to model the structural imbalances taking into account the level of innovative potential of the regions of Ukraine. To carry out the research we focused on a region out of each of the first five ranking groups, namely a region that represents a ranking group with very high level of innovative capacity (Kharkiv region), a region of a ranking group that shows high level of innovative capacity (Donetsk region), a region of a ranking group with moderate level of innovative capacity (Lviv region), a region of a ranking group with medium level of innovative capacity (Zaporizhzhia region), and a region of a ranking group with low level of innovative capacity (Cherkasy region). The structure of innovative capacity index constituents for each group was analyzed. The obtained results indicate that the scientific component of the innovative capacity does not show significant imbalances; as to the educational component, the indices of the number of higher educational institutions and number of students correlated with each other, that is, four out of the five analyzed regions do not indicate imbalances (except for the Kharkiv region). A similar situation is observed with the technical and technological index, where two regions show imbalance (Cherkasy and Zaporizhzhia regions), and the other three have minor differences. Thus, regions with moderate, medium and low innovative capacity have minor structural imbalances than those that demonstrate very high and high indexes.

Keywords: modelling, structure, imbalance, innovative capacity, regional social and economic system, integrated indicator, scientific constituent, educational constituent, economic constituent, technical and technological constituent.

Вступ

Для забезпечення сталого розвитку економіки та відбудови незалежної економічно країни першочерговим завданням для органів державної влади та місцевого самоврядування є забезпечення ефективної системи управління регіональною економікою. При цьому, вибір пріоритетів у контексті інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем залежить від певних особливостей територій щодо соціально-економічних умов їх функціонування. Тому основний акцент у вирішенні проблеми забезпечення високого рівня інноваційного потенціалу регіонів повинен здійснюватись з урахуванням існуючого регіонального потенціалу та ресурсних можливостей його розвитку.

Тому у період післякризового поновлення національної економіки важливим питанням є великий ступінь ризиків для розвитку регіонів України, що пов'язано із переважаючим екстенсивним типом їх господарювання, збереженням спеціалізації регіонів-лідерів в виробництві продукції з низьким рівнем доданої вартості, а також з низькою інноваційною активністю більшості підприємств, занепадом науки в галузі розробки інноваційних технологій та продуктів, зниженням рівня надання освітніх послуг на всіх щаблях національної освітньої системи. Все це призводить до диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів, поглиблюється їх диференціація на лідируючі та периферійні (дотаційні), що є причиною руйнування коопераційних зв'язків, міжрегіонального співробітництва та монополізації окремих регіональних ринків. Внаслідок цього зростають структурні ризики в розвитку регіонів та неспроможність залучити інвестиції, а також використати вже існуючий економічний, ресурсний, інноваційний та інші потенціали.

Отже, нова якість регіонального розвитку передбачає ефективне використання існуючого потенціалу та надання стимулів для його зростання. А основою соціально-економічного розвитку регіонів є розробка та впровадження новітніх продуктів та технологій, тобто певний рівень регіонального інноваційного потенціалу.

Метою статті є розробка інтегрованого показника інноваційного потенціалу та оцінювання структурних дисбалансів рівня розвитку інноваційного потенціалу регіонів України.

Проблема оцінювання інноваційного потенціалу регіону є складною, майже не вирішеною в науці проблемою. Так, російські вчені застосовують інтегральний показник розрахунку індексу інновативності [1], методика розрахунку інтегрального показника науково-технічного потенціалу регіонів здійснено автором у праці [2], інтегральна оцінка конкурентоспроможності регіонів надана у дослідженні [3]. В роботі [4] автором акцентується увага на необхідності формування та реалізації інноваційно-інвестиційної політики держави в розвитку промислових регіонів шляхом розроблення структурно-логічної схеми формування механізму реалізації регіонального інноваційного менеджменту, що дає змогу запропонувати систему заходів економічної політики просторового поєднання декількох промислових комплексів регіонів, які є близько розташованими, у каскадну форму організації міжрегіональної взаємодії із локалізацією зусиль на реальний сектор регіональної економіки.

В світлі останніх тенденцій децентралізації влади та надання розширених повноважень територіальним громадам та іншим органам місцевого самоврядування, дослідником у публікації [5] також запропоновано нові підходи щодо розробки державної економічної політики управління регіональними соціально-економічними системами за допомогою каскадних форм управління міжгалузевої та міжрегіональної взаємодії, тобто консолідація місцевих ресурсів розвитку та раціоналізація їхнього використання.

В статті [6] автором запропонована методика розрахунку інтегрального показника розвитку галузей соціальної інфраструктури, складовими якого є об'єктивні дані регіональної статистики у соціальній сфері (забезпеченість населення житлом та стаціонарними домашніми телефонами, книжковий фонд та кількість лікарняних ліжок), які характеризують основні напрями функціонування людей в соціумі.

Але не дивлячись на досить розгалужену мережу методик формування інтегральних показників щодо оцінювання різних соціально-економічних явищ та систем, перед автором постала необхідність дослідити структурне співвідношення показників оцінювання інноваційного потенціалу з існуючими науковими, освітніми, економічними та техніко-технологічними можливостями регіонів, а також здійснити моделювання структурних дисбалансів в рівні розвитку інноваційного потенціалу регіонів України.

Виклад основного матеріалу

Особливе значення у світі приділяється промисловій політиці та розміщенню виробничих потужностей у межах національних економік, це обумовлено сильним впливом промисловості на економічні процеси. Але протягом останніх років спостерігається тенденція скорочення обсягів промислового виробництва, внаслідок чого Україна поступово втрачає конкурентні позиції не тільки порівняно з розвиненими країнами, але й з країнами СНД [1].

Достатньо новою науковою ідеєю є обґрунтування доцільності створення 10 каскадних форм організації виробничо-господарської та міжрегіональної взаємодії, де при їх формуванні враховуються наступні індикатори: кількість населення; спрямованість логістичних і виробничо-господарських та міжгалузевих зв'язків; паритетність провадження (в межах ідентифікованих каскадних форматів) і врахування специфічності напрямів реалізації в регіонах інноваційно-інвестиційної, виробничо-господарської, техніко-технологічної, організаційно-економічної, еколого-економічної та зовнішньоекономічної діяльності [5].

Тому в рамках забезпечення трансформації регіональної економіки, що пов'язано як із територіальною організацією влади та розподілом повноважень, так із перспективами та бар'єрами щодо подальшого функціонування економічних, екологічних, інформаційних, інноваційних та інших складових регіонального потенціалу, автором було побудовано інтегрований показник інноваційного потенціалу регіонів України, що розраховувався за формулою:

$$I_{\text{III}} = \frac{1}{4} \times \sum_{k=1}^4 (I_H + I_O + I_E + I_{TT}), \quad (1)$$

де I_{III} – інтегрований показник інноваційного потенціалу регіону; I_H – індекс наукової складової; I_O – індекс освітньої складової; I_E – індекс економічної складової; I_{TT} – індекс техніко-технологічної складової.

Основними складовими розробленого показника визначено наукову, освітню, економічну та техніко-технологічну, а потім для того, щоб привести їх до однакової розмірності, було здійснено їх представлення у певному нормованому вигляді (рейтингування), тобто співвіднесено фактичне значення із найкращим у вибірці.

Для подальшого дослідження було взято по одному регіону із перших п'ятьох груп рейтингу, а саме: із дуже високим рівнем інноваційного потенціалу (Харківська область), із високим (Донецька), із помірним (Львівська), із середнім (Запорізька), із низьким (Черкаська). До наукової складової було включено такі показники, як кількість наукових кадрів (докторів та кандидатів наук, старших наукових співробітників) та науково-дослідних установ в регіоні. Розподіл кадрів вищої кваліфікації за

вищезазначеними регіонами має наступний вигляд (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Розподіл наукових кадрів та науково-дослідних організацій за регіонами, 2013 рік

Регіон	Кількість наукових кадрів / Структура, %	Кількість науково-дослідних установ / Структура, %	Інтегрований показник наукової складової інноваційного потенціалу регіону
Харківська область	10628 / 40	38 / 48	1
Донецька область	5104 / 19	15 / 19	0,4375
Львівська область	6490 / 25	23 / 29	0,6080
Запорізька область	2649 / 10	2 / 3	0,1509
Черкаська область	1470 / 6	1 / 1	0,0824
Всього	26341 / 100	79 / 100	

Як бачимо з вище наведеної таблиці, структурні показники щодо наукових кадрів та науково-дослідних установ за регіонами співвідносяться між собою, крім Запорізької та Черкаської областей, в яких явно кількість наукових кадрів значно переважає існуючі наукові установи, тобто в цих регіонах не вичерпано на 100% потенціалу науки.

До освітньої складової було включено такі показники, як кількість вищих навчальних закладів та студентів в регіоні. Наочно отримані результати наведено у табл. 2 [7, 8].

Таблиця 2

Результати розрахунків освітньої складової інноваційного потенціалу за регіонами, 2013 рік

Регіон	Кількість ВНЗ / Структура, %	Кількість студентів / Структура, %	Інтегрований показник освітньої складової інноваційного потенціалу регіону
Харківська область	70 / 29	238256 / 34	0,9375
Донецька область	80 / 34	158742 / 23	0,833133
Львівська область	44 / 18	151436 / 22	0,592801
Запорізька область	26 / 11	93972 / 14	0,359708
Черкаська область	19 / 8	48868 / 7	0,221304
Всього	239 / 100	691274 / 100	

Аналізуючи дані табл. 2, слід зауважити, що показники наявності ВНЗ в трьох областях – Львівській, Запорізькій та Черкаській, відповідають кількості студентів, що в них навчаються. Але за першими двома регіонами спостерігається інша картина: так, в Донецькій області явно не вистачає студентів, а в Харківській області регіональні ВНЗ користуються підвищеним попитом. Це можна пояснити наявністю в цьому регіоні наукових кадрів вищої кваліфікації та можливості подальшого працевлаштування в НДІ (див. табл. 1).

Економічна складова інноваційного потенціалу розраховувалась за такими показниками, як валовий регіональний продукт та обсяг реалізованої інноваційної продукції. Ці показники відображають результативність діяльності як суб'єктів господарювання, так й освітніх та наукових закладів (тобто двох попередніх індексів). Результати розрахунку економічної складової інноваційного потенціалу регіонів наведено в табл. 3 [9].

Таблиця 3

Розрахунки економічної складової інноваційного потенціалу за регіонами, 2013 рік

Регіон	Валовий регіональний продукт, млн. грн. / Структура, %	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн. / Структура, %	Інтегрований показник економічної складової інноваційного потенціалу регіону
Харківська область	69015 / 36	1734,2 / 9	0,572258
Донецька область	14407 / 7	12000 / 61	0,604376
Львівська область	44238 / 23	395 / 2	0,336954
Запорізька область	43719 / 22	3072,1 / 15	0,44474
Черкаська область	23226 / 12	2461,5 / 13	0,27083
Всього	194605 / 100	19662,8 / 100	

Виходячи із даних табл. 3, в економічній складовій спостерігається значний структурний дисбаланс, оскільки, наприклад, ВРП Харківської області становить 36%, а обсяг реалізованої інноваційної продукції всього 9%. Отже, в регіоні дуже слабо використовується наявний науковий потенціал, завдяки якому

можна підвищити рівень науково-технічних розробок, що сприятиме збільшенню обсягів реалізації інноваційної продукції суб'єктами господарювання. Протилежна ситуація спостерігається в Донецькій області, де обсяг реалізованої інноваційної продукції практично у 9 разів перевищує ВРП, що характеризує ефективну політику місцевої влади стосовно використання існуючого наукового потенціалу. В Запорізькій та Черкаській областях значного структурного дисбалансу не спостерігається.

Наступною складовою інноваційного потенціалу є техніко-технологічна, яка відображає ступінь інформатизації суспільства та розвиненість комунікацій, а також обсяги нових розробок, які потребують патентування та видачі правових документів щодо забезпечення інтелектуальної власності. Індикаторами цієї складової є обсяг реалізованих послуг з інформації та комунікацій, а також кількість отриманих охоронних документів. Значення інтегрованого показника цієї складової ілюструють дані табл. 4 [9].

Таблиця 4

Розрахунки техніко-технологічної складової інноваційного потенціалу за регіонами, 2013 рік

Регіон	Обсяг реалізованих послуг з інформації та комунікацій, млн. грн. / Структура, %	Кількість отриманих охоронних документів, од. / Структура, %	Інтегрований показник техніко-технологічної складової інноваційного потенціалу регіону
Харківська область	3361/28	1088/49	0,937291
Донецька область	3239/27	576/26	0,686197
Львівська область	2539/21	341/15	0,487025
Запорізька область	1251/11	182/8	0,246384
Черкаська область	1512/13	50/2	0,219705
Всього	11902/ 100	2237/ 100	

За даними табл. 4, в двох регіонах – Харківській та Черкаській областях, існує помітний дисбаланс між показниками техніко-технологічної складової. Так, в Харківському регіоні кількість отриманих охоронних документів практично в два рази перевищує обсяг реалізованих послуг з інформації та комунікації, що свідчить про достатньо високий рівень інтелектуального капіталу регіону, але він практично не реалізується в новітніх комунікаціях та технологіях.

Висновки

Отже, за отриманими результатами розрахунків можна зробити наступні висновки:

1) в науковій складовій інноваційного потенціалу значних дисбалансів не спостерігається. Тільки в Запорізькій області кількість кадрів вищої кваліфікації на 7% у структурі перевищує кількість науково-дослідних установ, що свідчить про перевищення пропозиції на ринку праці цієї категорії працівників, а також про відсутність активних науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок;

2) стосовно освітньої складової, то показники кількості ВНЗ та студентів між собою корелюють, тобто в чотирьох із п'яти досліджуваних регіонів дисбалансу не існує, крім Харківської області, що свідчить про те, що вищі цього регіону мають високий рейтинг та конкурентоспроможність у порівнянні з іншими областями;

3) спостерігається значна диспропорція у структурі економічної складової інтегрованого показника інноваційного потенціалу у чотирьох розглянутих регіонах, тому що основний значний обсяг інноваційної продукції реалізовано донецькими підприємствами (61%), а ВРП – незначний, всього 7%. Так, у Львівській області достатньо високий рівень наукової та освітньої складової, але наявний потенціал практично не використовується суб'єктами господарювання – обсяг реалізації інноваційної продукції всього 2%.

4) подібна ситуація і з техніко-технологічним індексом інноваційного потенціалу, серед складових якого в двох регіонах є наявний дисбаланс, а інші три регіони мають незначні розходження. Наприклад, в Черкаській області обсяг реалізованих послуг з інформації та комунікацій на 2% перевищує подібний показник у Запорізькому регіоні, хоча за кількістю отриманих охоронних документів вона випереджає. Такий стан обумовлений тим, що в Черкасах ІТ-компанії працюють більш ефективно, оскільки територіально місто ближче до Києва, а отже й можливість залучення нових ідей та технологій більша, а з іншого боку, в Запоріжжі існує потужний науковий та інтелектуальний потенціали, що здатні продукувати нові технології, але інвестицій в ці проекти явно бракує.

У якості загального висновку слід зауважити, що регіони із помірним, середнім та низьким рівнем інноваційного потенціалу в структурі мають менші дисбаланси, ніж ті, що демонструють дуже високий та високий індекси. Таким чином, органам місцевого самоврядування та науковцям при розробці Стратегій та програм регіонального розвитку слід звернути увагу на існуючі структурні диспропорції, запропонувати заходи щодо їх згладжування та подальшої ліквідації для забезпечення сталого розвитку регіонів за рахунок інноваційної складової.

Література

1. Социальный атлас российских регионов. Интегральные индексы: индекс инновативности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://atlas.socpol.ru/sndexes/index_snnov.shtml.
2. Чудаева И.Б. Усовершенствование методов оценивания привлекательности регионов

относительно создания и специализации научно-технических зон [Електронний ресурс] / И.Б. Чудаева // Russian Journal of Earth Sciences : научно-практический рецензируемый ежемесячный электронный журнал. – 2013. – № 2(14). – Режим доступа : <http://ogres.su/index.php/-2142013>.

3. Стасюк О.М. Интегральная оценка конкурентоспособности регионов Украины [Електронний ресурс] / О.М. Стасюк, І.А. Бевз. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ep/2012_1/6_Stas.pdf.

4. Кармазіна Н. Моделирование процесса регионального инновационного менеджмента в межах економічного простору держави [Електронний ресурс] / Н. Кармазіна // Соціально-економічні проблеми і держава, 2014. – Вип. 2(11). – С. 86–91. – Режим доступа : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14knvepd.pdf>.

5. Микитенко В. Каскадный вектор децентрализации в Украине / В. Микитенко // Економіст. – 2015. – Режим доступа : <http://ua-ekonomist.com/10117-kaskadniy-vektor-decentralizaciyi-v-ukrayin.html>.

6. Палійчук Є.С. Динаміка інтегрального показника розвитку галузей соціальної інфраструктури Закарпатської області / Є. С. Палійчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4(1). – С. 160–163.

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році : [статистичний збірник] [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики. – Режим доступа : www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/bl/04/bl_ki_2013.zip.

8. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року : [статистичний бюлетень]. – К. : Держкомстат України, 2014. – 165 с.

9. Регионы Украины : статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держкомстат України, 2014. – Ч. II. – 733 с.

Рецензія/Peer review : 9.11.2015 р. Надрукована/Printed : 15.12.2015 р.
Стаття рецензована редакційною колегією

УДК 005.336.4:330.14

Г.О. ШВИДАНЕНКО

ДВНЗ «Київський економічний університет імені Вадима Гетьмана»

О.А. НІКОЛАЙЧУК

Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуті наукові підходи до сутності поняття «управління інтелектуальним капіталом підприємства» та запропоновано його авторське тлумачення. Визначено роль інтелектуального капіталу як чинника інноваційного розвитку. Обґрунтовано авторський методичний підхід до вибору стратегії управління інтелектуальним капіталом залежно від їх розвитку та стратегічного статусу в процесі створення вартості на підприємстві.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інноваційна діяльність, управління інтелектуальним капіталом, стратегія управління інтелектуальним капіталом, підприємство.

G. O. SHVYDANENKO

SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

O. A. NIKOLAYCHUK

Kryvyi Rih Economic Institute SHEE «Kryvyi Rih National University»

MANAGEMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF THE ENTERPRISE AS THE MAIN FACTOR OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Abstract - The aim of the research is theoretical substantiation of the concept of "management of intellectual capital", the defining of the role of intellectual capital as a factor of innovative development of the enterprise, development of methodical approaches to management.

The scientific approaches to the essence of the notion "management of intellectual capital of enterprise" are considered in the article. It was offered its own interpretation. It was defined the role of intellectual capital as a factor of innovative development. The author's methodical approach of the selection of strategy of management of intellectual capital depending on their development and strategic status in the process of value creation in the enterprise was justified. The obtained results is the basis for the development of approaches to strategic management of intellectual capital and the rationale for tactical action.

Keywords: intellectual capital, innovative activity, management of intellectual capital, strategy of management of intellectual capital, enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Починаючи з останньої чверті ХХ ст. розвинуті країни перейшли до так званої інноваційної моделі розвитку, рухаючись до постіндустріальної економіки. Зараз на перше місце по значущості виходить чинник інтелектуалізації діяльності підприємств, що дозволяє зменшити споживання ресурсів, оптимізувати інфраструктуру, процес виробництва, значно скоротивши таким чином витрати. Це, в свою чергу, підвищує ефективність діяльності підприємства, забезпечує його конкурентоспроможність.